

Asia: VN/22315/2023

Lausuntopyyntö: menettämisseuraamuksia koskevat lainsäädäntömuutokset, työryhmän mietintö

Direktiivin sisältö ja suhde Suomen lainsäädäntöön

Mitä huomioita teillä on direktiivin sisällöstä ja suhteesta Suomen lainsäädäntöön?

-

Keskeiset ehdotukset

Rikoshyödyn poisottamisessa vaadittavan näyttökynnyksen alentaminen ja ehdotettu näyttökynnys

Ehdotettu uusi selittämättömän omaisuuden menettämisseuraamus merkitsee olennaista muutosta nykyiseen järjestelmään, koska se ei edellytä yksittäisen rikoksen näyttämistä toteen eikä rikostuomiota. Kyse on poikkeuksesta menettämisseuraamuksia koskevaan rikosedellytykseen, mikä korostaa sääntelyn täsmällisyyden ja asianosaisen oikeusturvan merkitystä.

Mietinnössä korostetaan sitä, että uudessa selittämättömän omaisuuden konfiskaatiossa ei olisi kyse käännetystä todistustaakasta vaan alennetusta näyttökynnyksestä. Mietinnössä on pohdittu ehdotetun näyttökynnyksen suhdetta syyttömyysolettamaan ja todettu, että ehdotus ei ole ongelmallinen suhteessa syyttömyysolettamaan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin. Kuitenkin kun huomioidaan, että vastaaja on yleensä se, joka omaisuuden alkuperästä voi jotain näyttöä esittää, voi ehdotus johtaa käytännössä siihen, että vastaajan edellytetään kykenevän selittämään omaisuuden alkuperä. Tähän viittaa myös lakiehdotuksen sanamuoto ”selittämätön omaisuus”, jonka voi tulkita tarkoittavan omaisuutta, jonka alkuperää vastaaja ei ole kyennyt selittämään. Myös itsekriminointisuojan näkökulmasta selvittämisvelvollisuus näyttäytyy ongelmallisena, minkä oikeuskansleri on lausunnossaan niin ikään nostanut esille.

Tuomioistuimen näkökulmasta näytön arviointi näissä asioissa tulee olemaan haastavaa ja jäänee oikeuskäytännön varaan, mihin ”syytä olettaa” näyttökynnys näissä asioissa asettuu, ja edellytetäänkö tosiasialla vastaajalta vastanäyttöä, ja jos edellytetään niin millaista selitystä omaisuuden alkuperästä. Ongelmaa ei vähennä tai pienennä se, että vaatimuksen esittäjän ei tarvitse kyetä yhdistämään omaisuutta yksittäiseen rikokseen. Kts. myös mitä lausuttu kohdassa ”vaikutukset viranomaisten toimintaan”.

Rikoshyödyn poisottamista koskevan menettelyn ottaminen käyttöön rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella

Vaikka syyteasiasta irralliset konfiskaatioprosessit ovat nykylainsäädännönkin nojalla mahdollisia, muodostaisivat ehdotuksen mukaiset itsenäiset selittämättömän omaisuuden konfiskaatioprosessit kokonaan uuden asiaryhmän käräjäoikeuksissa. Todennäköisesti ehdotus tarkoittanee käytännössä kuitenkin sitä, että itsenäisten menettämiskaatiosasioiden lisäksi selittämättömän omaisuuden konfiskaatiota tulotaisiin yhä useammin vaatimaan rikosasian yhteydessä viimesijaisesti eli siinä tapauksessa, että näyttö ei riitä rikoksesta tuomitsemiseen.

Kuulutustiedoksiannon mahdollistaminen pelkkää menettämisseuraamusta koskevan asian tiedoksiantotapana olisi poikkeus rikosasian menettelysääntöihin. Kuulutustiedoksianto edellyttäisi, että vastaajan poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Mietinnön mukaan täyttä näyttöä karttamisesta ei tarvitsisi, mutta karttamisen tulisi olla selvää. Toisaalta mietinnössä on todettu, että kuuluttamistiedoksiannon yhteydessä mahdollisuudet näytön esittämiselle karttamistarkoituksesta ovat vähäisemmät, eikä kynnys asian tutkimiselle ja ratkaisemiselle kuulustelutilanteissa saisi nousta liian korkeaksi. Käytännössä tämä asettaa suuria haasteita ratkaisuharkinnalle kuulustustiedoksiantomenettelyn käytön suhteen, etenkin kun huomioidaan korkeimman oikeuden kuuluttamistiedoksiantoja koskeva tiukahko ratkaisukäytäntö, johon mietinnössäkin on viitattu, ja etenkin ratkaisu KKO 2011:40, jossa haasteen kuuluttamalla tiedoksi antaneen ja asian yksipuolisella tuomiolla ratkaiseen käräjätuomarin katsottiin syyllistyneen tuottamukselliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen. Käytännössä näyttöä karttamistarkoituksesta tai pakoilusta voi olla erityisen hankalaa esittää tilanteissa, joissa on aihetta olettaa vastaajan oleskelevan valtiossa, jonka kanssa Suomella ei ole mitään sopimusta tiedoksiannoista tai kansainvälisestä oikeusavusta. Kuulutustiedoksiannon käyttö saattaa jäädä edellä mainituista syistä vähäiseksi.

Menettely vaikuttaa hieman ongelmalliselta myös kontradiktatorisuuden kannalta, kun huomioidaan, ettei menettämisseuraamukseen tuomittu siis tosiasiallisesti välttämättä ole saanut tietoa vaatimuksesta, eikä hänen oikeutensa saada asia uudelleen käsiteltäväksi olisi riippuvainen tuomionkaan tiedoksisaannista vaan tuomion lainvoimaisuudesta alkavasta 5 vuoden määräajasta. Tätä on perusteltu mietinnössä sillä, että vastaaja on käytännössä harvoin tietämätön omaisuutensa takavarikoimisesta. Tosielämälle ei kuitenkaan ole vieraita eikä perin harvinaisiakaan tilanteita, joissa esimerkiksi kansainvälisissä perintö- tai avioerotilanteissa osapuoli tai perilliset eivät ole tietoisia toisessa valtiossa olevasta omaisuudesta.

Rahanpesuun liittyvän rikoshyödyn takaisinsaamisen tehostaminen

-

Laajennettu hyödyn menettäminen

Ehdotus siitä, että laitton tuontitavaraan ryhtyminen lisättäisiin liipaisinrikokseksi RL:n 10 luvun 3 §:n 1 momentin uudeksi 9 kohdaksi on kannatettava. Mietinnössä on tuotu esille tähän liittyen nuuskaa ja muita tupakkatuotteita koskevia esimerkkejä, mutta merkittävä asiaryhmä on myös laittomasti maahantuodut lääkeaineet, joiden maahantuojaa ei kyetä selvittämään, mutta joihin joku ryhtyy, ja jotka on tarkoitettu myytäväksi ja levitettäväksi päihteenä (esim. ketamiini). Näihin liittyy usein huomattava taloudellinen hyöty, joten siitäkin näkökulmasta liipaisinrikosten luettelon laajentamista esitetyllä tavalla voidaan pitää perusteltuna.

Rikoshyödyn jäljittäminen ja tunnistaminen

-

Omaisuuuden hallinnointi

-

Hyödyn menettämisen ja asianomistajan vahingonkorvauksen suhde rajat ylittävissä tilanteissa

-

Menettämisseuraamuksen ja ennallistamisen suhde ympäristörikoksissa

Tuomioistuimen näkökulmasta ehdotus on kannatettava, ja sen voidaan ennakoida helpottavan ratkaisutoimintaa siinä mielessä, että se vähentää tarvetta harkita sitä, miten ennallistamiskustannukset otetaan huomioon konfiskoinnista päätettäessä. Rikoshyödyn laskeminen ja ennallistamiskustannusten arvioiminen on ympäristörikoksissa muutenkin vaativaa. Toisaalta tuomioistuimen tulisi jatkossa kiinnittää entistä tarkemmin huomiota siihen, että tuomio on laadittu siten, että ns. vastaavuusedellytyksen selvittäminen käy täytäntöönpanovaiheessa ongelmitta eli että tuomiosta ilmenee selkeästi (myös hallinnollisessa menettelyssä asetetun) ennallistämisseuraamuksen ja menettämisseuraamuksen vastaavuus ja liityntä samaan tekoon. Tämä korostuu silloin, kun asiassa on useita rikoksia, useita vastaajia ja/tai asianomistajia. Asiaan on kiinnitettävä huomiota prosessin kaikissa vaiheissa. Tästä näkökulmasta muutos ei ole omiaan helpottamaan tai vähentämään tuomioistuinten työtä.

Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon ja muiden rikokseen liittyvien vaatimusten yhteensovittaminen

-

Vaikutukset

Miten kommentoitte mietinnön arvioita ihmisiin kohdistuvista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista?

Ehdotus voi olla selvittämättömän omaisuuden menettämisseuraamuksen osalta käytännössä ongelmallinen yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Varakkailla henkilöillä ja yrittäjillä voi olla monimutkaisia omaisuusrakenteita, omistussuhteita ja myös rajat ylittäviä omistuksia, jolloin vastaajalla voi olla vaikeuksia selvittää varallisuutensa historiaa riittävän tarkasti. Toisaalta vähävaraisempien kohdalla epäily selvittämättömän omaisuuden alkuperästä ja liittymisestä rikolliseen toimintaan voi herätä herkemmin, jolloin heillä on suurempi riski joutua menettelyn kohteeksi. Menettämisseuraamus ei saisi loukata yhdenvertaisuusperiaatetta ja sen käytön tulisi olla ennustettavaa.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita vaikutuksista viranomaisten toimintaan?

Uusi selittämättömän omaisuuden menettämisseuraamus johtaa todennäköisesti itsenäisten menettämiskaavojen lisääntymiseen käräjäoikeuksissa. Kyseessä olisi kokonaan uudenlainen asiaryhmä. Mietinnössä on ennakoitu, että selittämättömän omaisuuden menetetyksi tuomitsemista tulisi vuositasolla vaatimaan yhteensä joitakin kymmeniä kertoja. Tosiasiassa määrän ennakoiminen on vaikeaa. Kuten edellä on todettu, ehdotus johtaa todennäköisesti myös siihen, että selittämättömän omaisuuden konfiskaatiota vaaditaan yhä useammin myös rikosasian yhteydessä

muiden konfiskaatiovaatimusten kanssa viimesijaisesti. Myös tätä kautta ehdotus lisää tuomioistuimien työtä. Tällaisten oikeudenkäyntien voidaan ennakoida olevan vaativia, sillä käsittely voi edellyttää monimutkaisten omistusjärjestelyjen ja rahavirtojen läpikäyntiä. Myös näytön arviointi on näissä tilanteissa haastavaa. Haasteita voi aiheuttaa myös rikoshyödyn määrän arviointi ja rikoshyödyn erottaminen laillisesta hyödystä etenkin, kun konfiskaation perusteena ei ole tiettyä rikosta. Menettämisseuraamusasioiden määrän ja vaativuuden lisääntyminen voi lisätä resurssitarpeita ja pidentää käsittelyaikoja erityisesti kärjäoikeuksissa. Tuomarit ja muu henkilökunta todennäköisesti myös tarvitsevat koulutusta uuden sääntelyn soveltamiseen.

Kuulutustiedoksiannon käyttöönotto voi toisaalta vähentää prosessien pysähtymistä ja lyhentää prosessien kestoja, mutta toisaalta se asettaa tuomioistuimelle velvollisuuden huolellisesti harkita ja arvioida, milloin kuulutustiedoksiannon käytön edellytykset täyttyvät, mikä ei oletettavasti ole helppoa. Kuulutustiedoksiannon käyttöönotto voi myös lisätä konfiskaatiokanteiden määrää, mitä kautta sillä voi olla vaikutusta tuomioistuinten resurssitarpeisiin.

Resurssivaikutukset tulisi arvioida realistisesti ja ottaa huomioon jatkovalmistelussa.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita taloudellisista vaikutuksista?

-

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte ehdotuksilla olevan?

-

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Miten kommentoitte muita toteuttamisvaihtoehtoja (mietinnön jakso 5)? Millaisia vaikutuksia niillä olisi?

Työryhmä on tarkastellut mietinnössään useita toteuttamisvaihtoehtoja, mukaan lukien muiden jäsenvaltioiden käytössä olevat mallit. Kärjäoikeus pitää perusteltuna ratkaisua, jossa uusi sääntely nojaisi mahdollisimman pitkälle nykyisiin konfiskaatiomekanismeihin.

Onko jokin muu tapa, jolla esityksen tavoitteet voitaisiin toteuttaa?

-

Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

Eryteisesti selittämättömän omaisuuden menettämisseuraamus ja kuulutustiedoksianto edellyttävät huolellista perustuslainmukaisuuden arviointia jatkovalmistelussa erityisesti yhdenvertaisuuden, omaisuuden suojan, itsekriminointisuojan ja syyttömyysolettaman näkökulmasta.

Lakitekniset huomiot

Lakitekniset ja muut yksityiskohtaiset huomionne lakiehdotuksista ja niiden säännöskohtaisista perusteluista (jakso 7)?

-

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

-

-

Turtiainen Kari
Oulun käräjäoikeus

Enovaara Ritva
Oulun käräjäoikeus - Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Ulla-Maija
Pöhö